

Univerzitet Crne Gore
Mašinski fakultet

ENERGETSKA
EFIKASNOST
U CRNOJ GORI

OSNOVI ENERGETSKOG BILANSA

Prof. dr Igor Vušanović

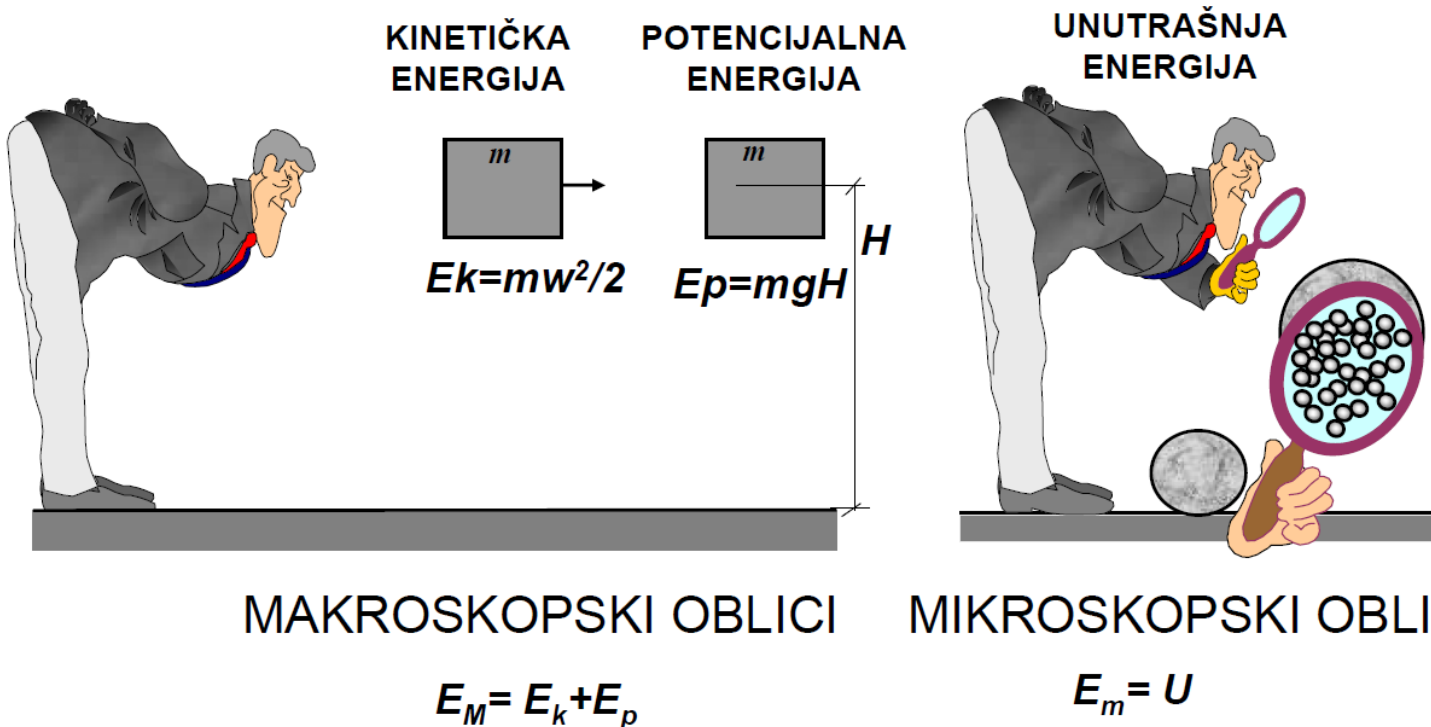
Mašinski fakultet UCG

igorvus@ucg.ac.me

ENERGIJA: OBLICI - KVALITET

ŠTA JE ENERGIJA?

ENERGIJA JE VELIČINA STANJA!

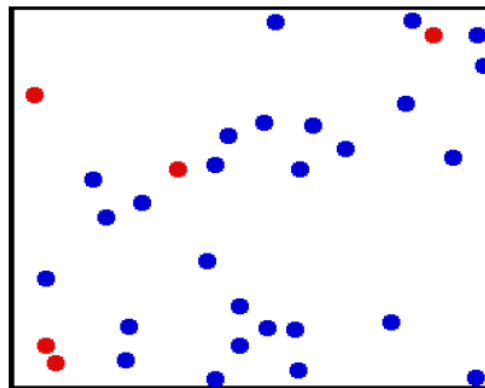
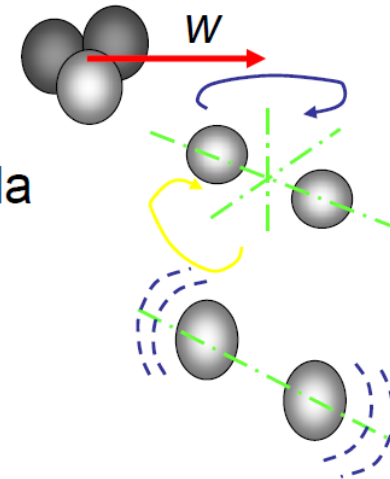
Unutrašnja energija U [J], u [J/kg]

MIKROSKOPSKI OBLIK ENERGIJE

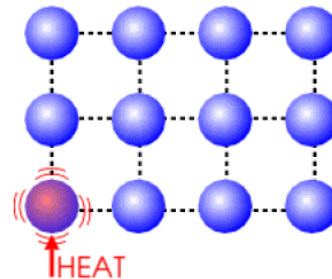
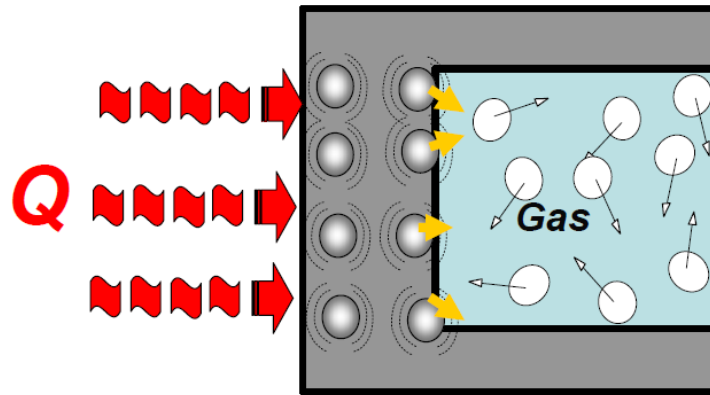
Energija **translatornog** kretanja molekula

Energija **rotacije** usled rotiranja molekula

Energija **vibracije** molekula

TOPLOTA – Q [J]

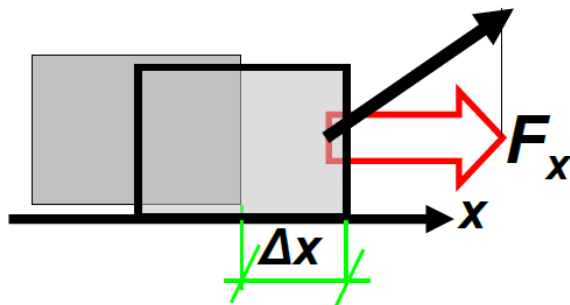

Toplota je
transfer dezorganizovane energije. 45

RAD – W [J]

Rad predstavlja skalarni proizvod sile i puta.

Rad je transfer organizovane energije

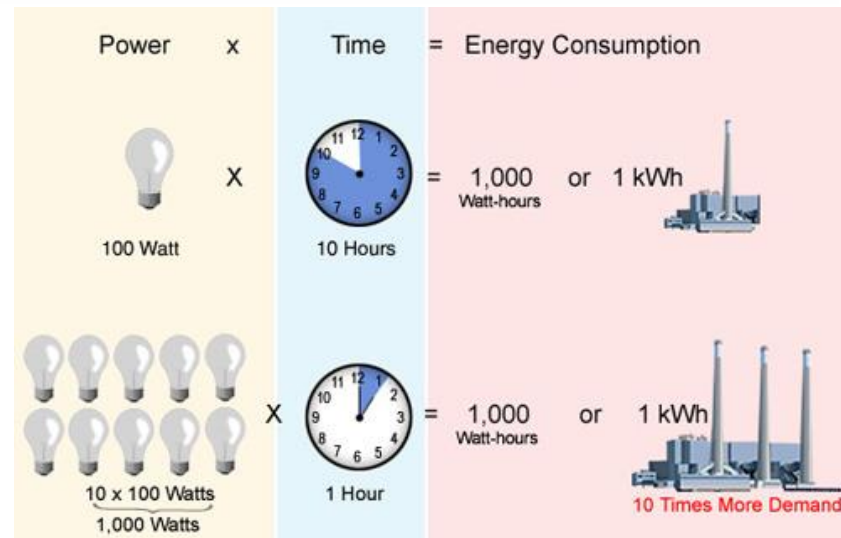
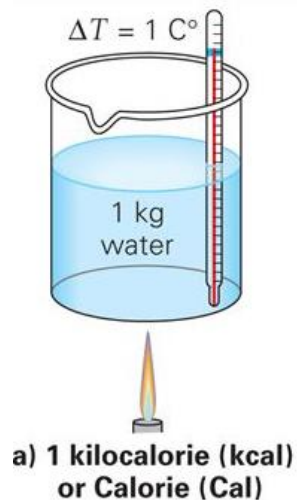
$$\Delta W = F_x \Delta x$$

Ukupan rad:

$$W \approx \Sigma F_x \Delta x,$$

Jedinice za energiju

	kcal	kJ	kWh
1 kcal =	1	4,1868	$1,163 \cdot 10^{-3}$
1 kJ =	0,2388	1	$2,7778 \cdot 10^{-4}$
1 kWh =	859,845	3 600	1

Porijeklo različitih oblika energije

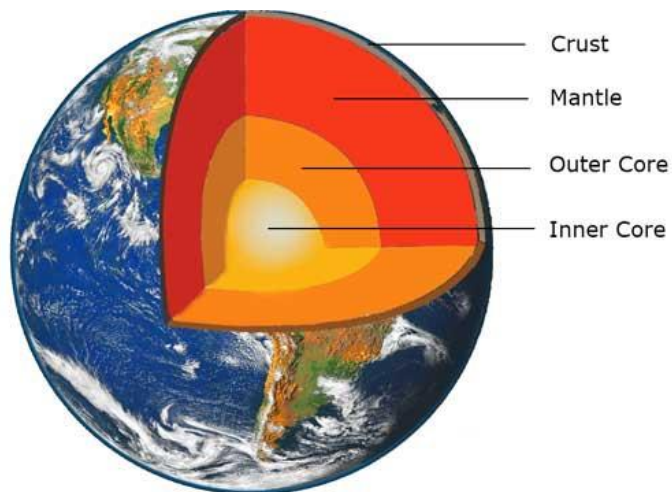
Sunčeva energija

- trenutno sunčevo zračenje
- hidroenergija
- energija vjetra
- biomasa
- fosilna goriva

Energija koja potiče od nastanka planete Zemlje

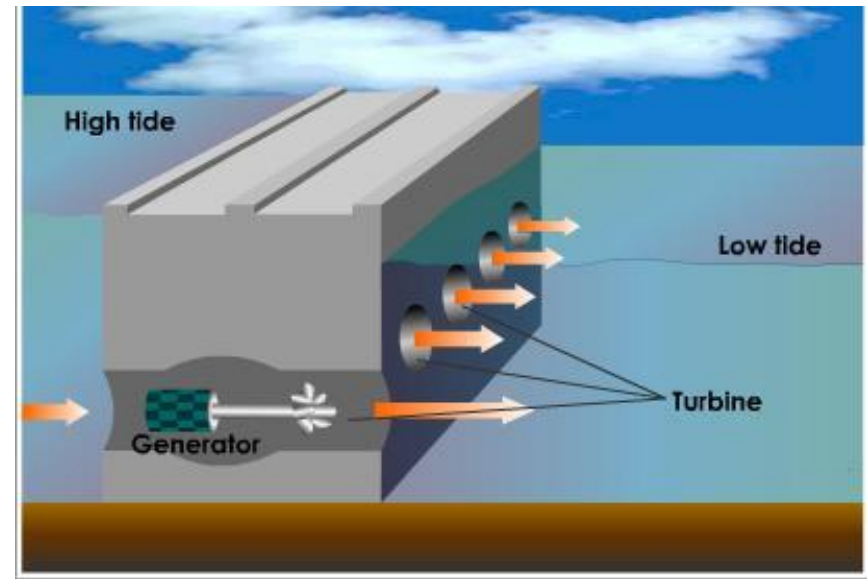
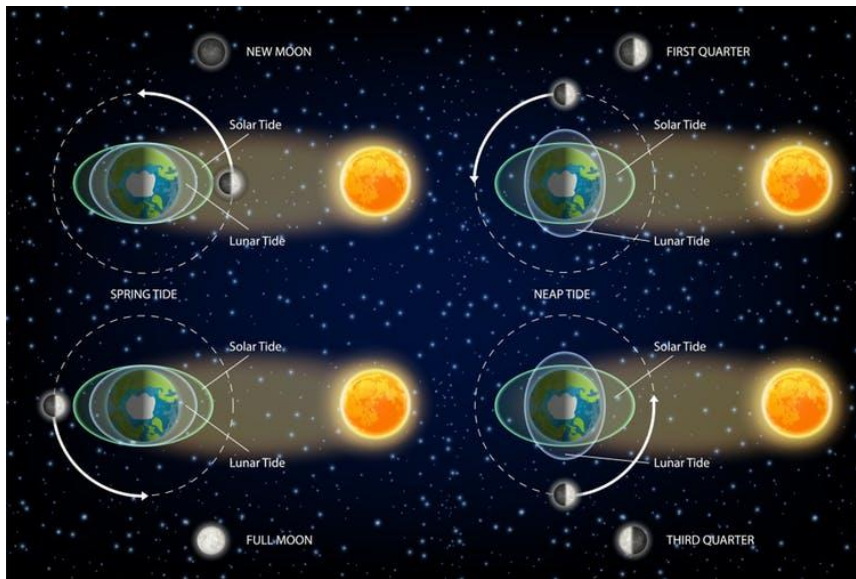
- nuklearna goriva
- geotermalna energija

Energija koja zavisi od međusobnog položaja i gravitacionih polja Sunca i Mjeseca

Energija plime i osjeke

Oblici energije prema stepenu transformacije

Prema stepenu transformacije u odnosu na pojavne oblike koji se trenutno nalaze u prirodi oblici energije mogu da budu:

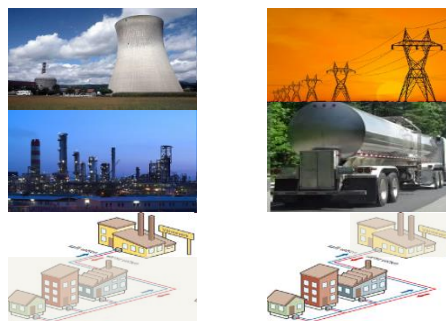
1. Primarni oblici energije
2. Sekundarni oblici energije
3. Finalna energija
4. Korisna energija

Primarna energija

Transformacija

(termoelektrane, rafinerije, sistemi daljinskog grijanja)

Prenos,
Distribucija

Finalna energija

Primarna energija

Primarna energija je energija koja se trenutno nalazi u prirodi i koja nije prošla nijedan proces transformacije

Prema udjelu koji imaju u ukupnoj energiji koja se koristi, primarni izvori energije mogu da budu:

- **Konvencionalni** (drvo za ogrijev, ugalj, nafta, gas, hidroenergija, nuklearna goriva)
- **Nekonvencionalni** (trenutna sunčeva energija, biomasa i biogoriva, energija vjetra, energija talasa, energija plime i osjeke, geotermalna energija)

Prema brzini nastajanja i trošenja postojećih rezervi primarni izvori energije mogu da budu:

- Neobnovljivi: fosilna i nuklearna goriva
- Obnovljivi: trenutno sunčevo zračenje, hidroenergija, energija vjetra, energija plime i osjeke, energija talasa, energija biomase, geotermalna energija

NEOBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE

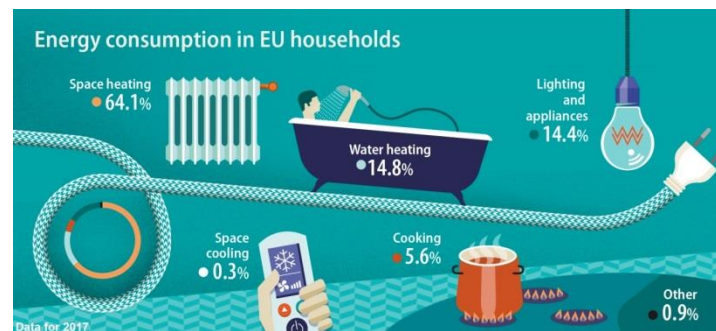

OBNOVLJIVI IZVORI ENERGIJE

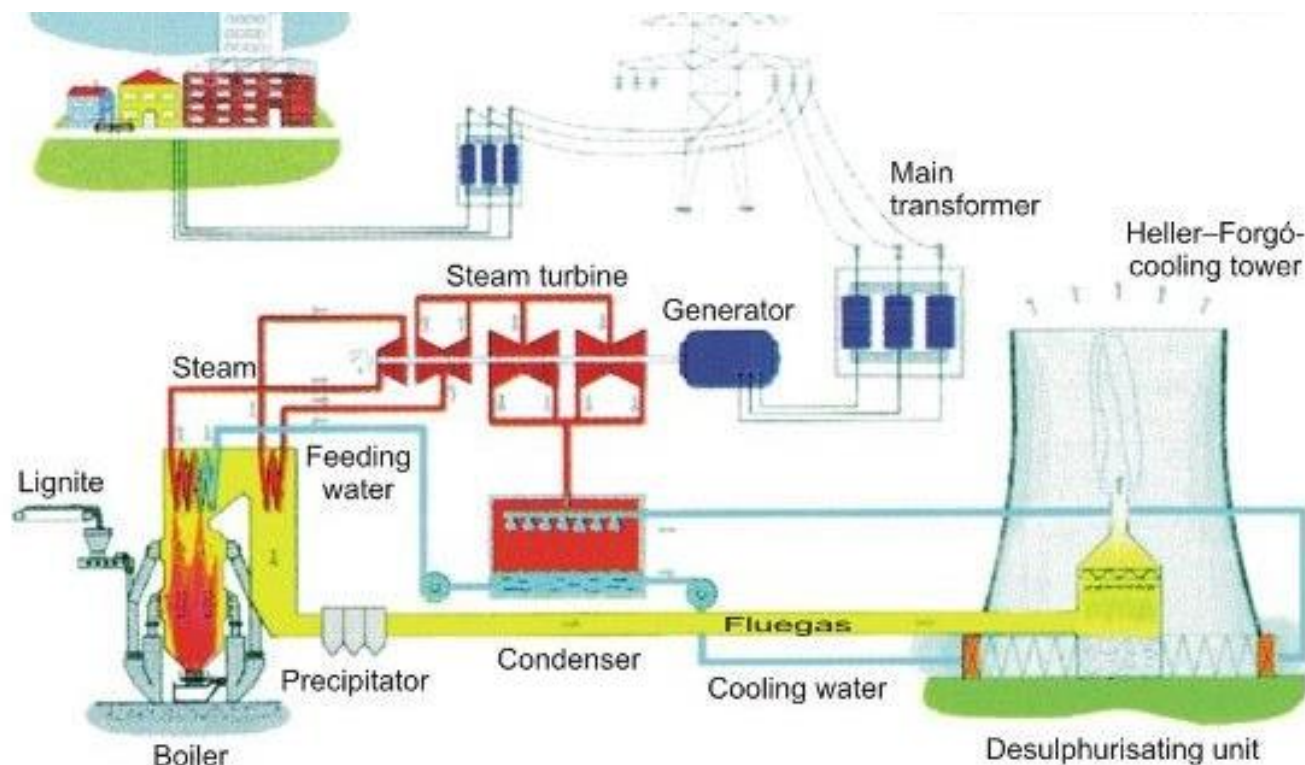

Sekundarna energija

- Energija se u prirodi obično ne nalazi uvijek u obliku koji je nama potreban, ni na mjestu na kojem nam je potrebna.
- U odgovarajućim tehnološkim procesima oblici energije dostupni u prirodi se transformišu u željeni oblik i prenose do mjesta potrošnje.
- U ovim procesima transformacije samo dio energije ide prema krajnjem potrošaču, dok ostatak ide u neke druge neželjene oblike ili se izgubi u transportu do mjesta potrošnje.

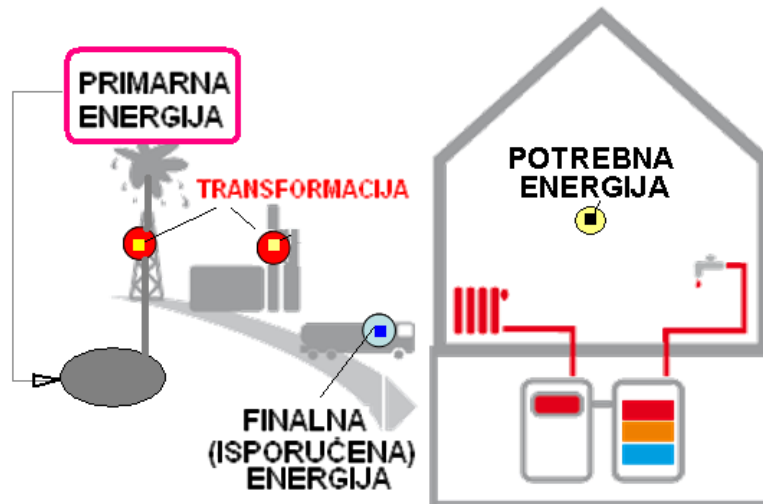
Primarni oblici energije se najčešće ne mogu neposredno koristiti, već se prije upotrebe moraju transformisati u neki drugi oblik, odnosno u tzv. sekundarnu energiju.

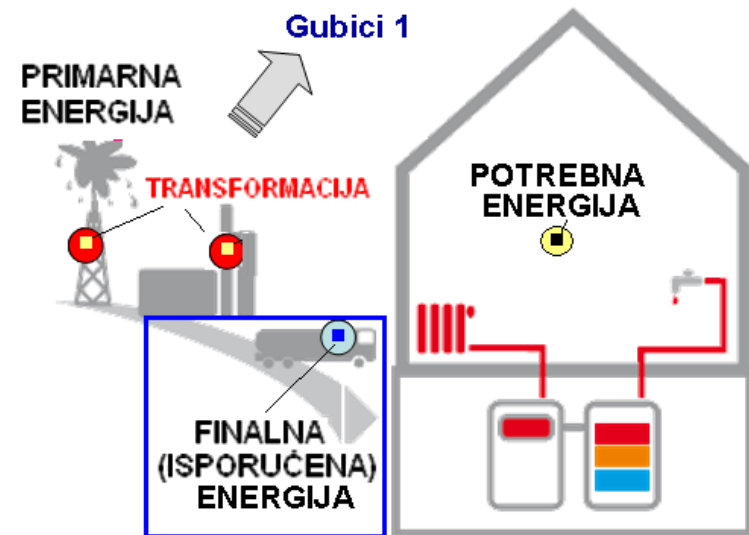
Finalna energija

Finalna energija je oblik energije koji dolazi do krajnjeg korisnika energije, tj. energija koja se dopremi do granica objekta krajnjeg korisnika

PRIMARNA ENERGIJA JE ENERGIJA U SVOM PRIRODNOM AMBIJENTU I PRIJE BILO KAKVE MANIPULACIJE/TRANSFORMACIJE

FINALNA ENERGIJA JE OBLIK ENERGIJE KOJI SE ISPORUČUJE POTROŠAČU NA "PRAGU"

Konverzija

(kotlovi, klima uređaji,
sijalice, rerne, itd.)

Korisna energija

Korisna energija:

energija koja je dostupna
potrošačima za pokrivanje
specifičnih potreba, nakon
posljednje konverzije na
samoj opremi/uređajima
potrošača.

npr: 1 kWh **finalne energije**
kroz sijalicu sa žarnom niti
konvertuje se u 0.1 kWh
svjetlosti (**korisna energija**) i
0.9 kWh toplote (**gubici u
konverziji**).

Gubici u konverziji

Finalna energija

Korisna energija

Finalna energija je od primarne manja za gubitke nastale tokom procesa transformacije i prenosa.

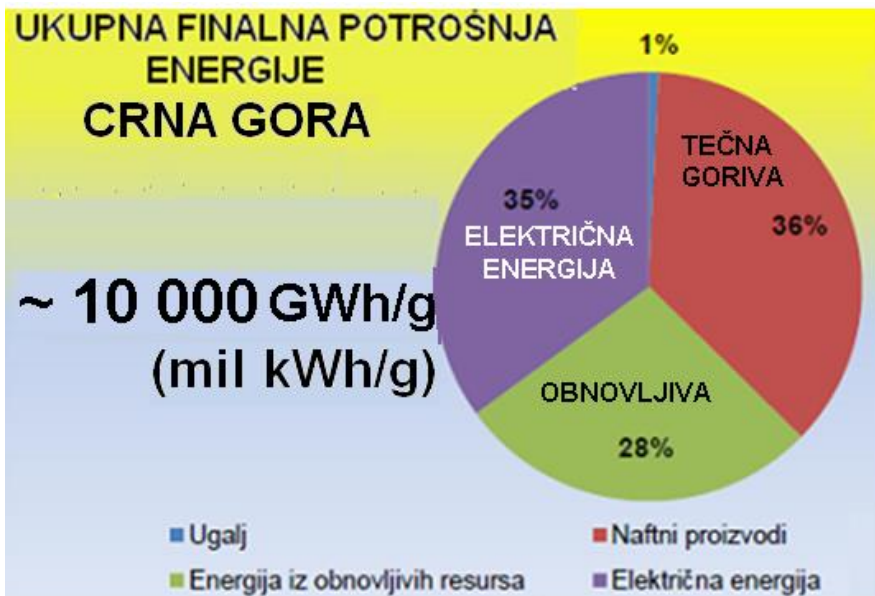
Gubici se uzimaju u obzir preko faktora konverzije, odnosno faktora primarne energije, čije se vrijednosti određuju na nacionalnom nivou.

$$\text{Faktor primarne energije} = \frac{\text{Primarna energija}}{\text{Finalna energija}}$$

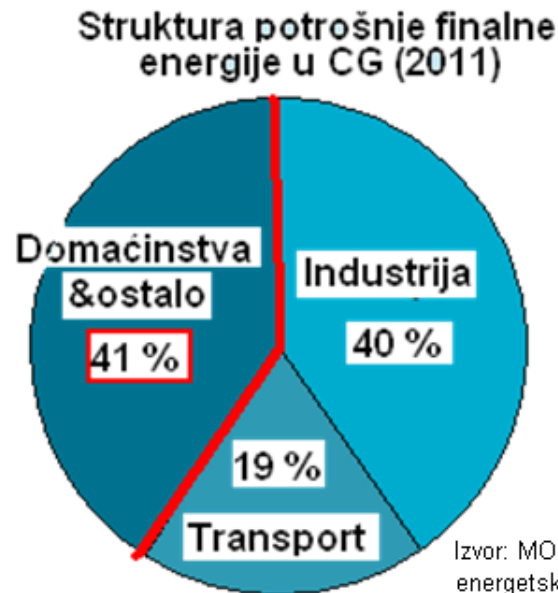
Gorivo	f_{Pob}	f_P	K_{CO_2}
	Obnovljivo	Ukupno	kg / MWh
Lož ulje	0	1.15	270
Gas	0	1.15	200
Lignit	0	1.2	350
Drvo-cjepanice	1	1.15	25
Biomasa*	1	1.1	5
Hidro-elektreane	1	1.5	10
Termo-elektreane	0	4.0	1400
Električna energija [Termo (35% i Hidro(65%))]	0.65	2.4	490
Daljinsko grijanje - kogeneracija	0	0.7	245
Daljinsko grijanje - toplana	0	1.3	455

*U slučaju lokalnog korišćenja biomase za primarnu energiju uzeti $f_p = 0.2$ i $K_{CO_2} = 28$

Potrošnja finalne energije u Crnoj Gori

Izvor: MONSTAT Statistički energetske bilansi 2005-2011

Izvor: MONSTAT Statistički energetske bilansi 2005-2011

Korisna energija

Korisna energija je energija koja je krajnjem korisniku na raspolaganju u obliku koji mu najviše odgovara i koju može neposredno koristiti.

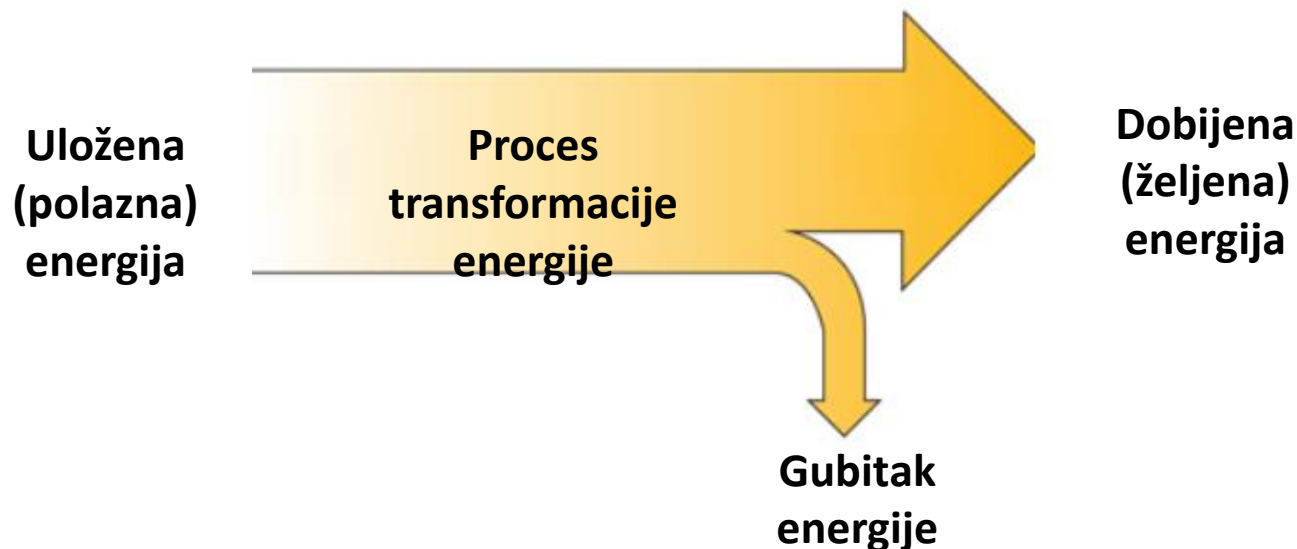
- Toplotna energija
- Mehanička energija
- Svjetlosna energija
- Energija zvuka
- Hemijska energija

Efikasnost pretvaranja (stepen iskorišćenja) energije

Efikasnost pretvaranja je odnos dobijenog i uloženog oblika energije

$$\text{Efikasnost pretvaranja} = \frac{\text{dobijena (željena) energija}}{\text{uložena (polazna) energija}}$$

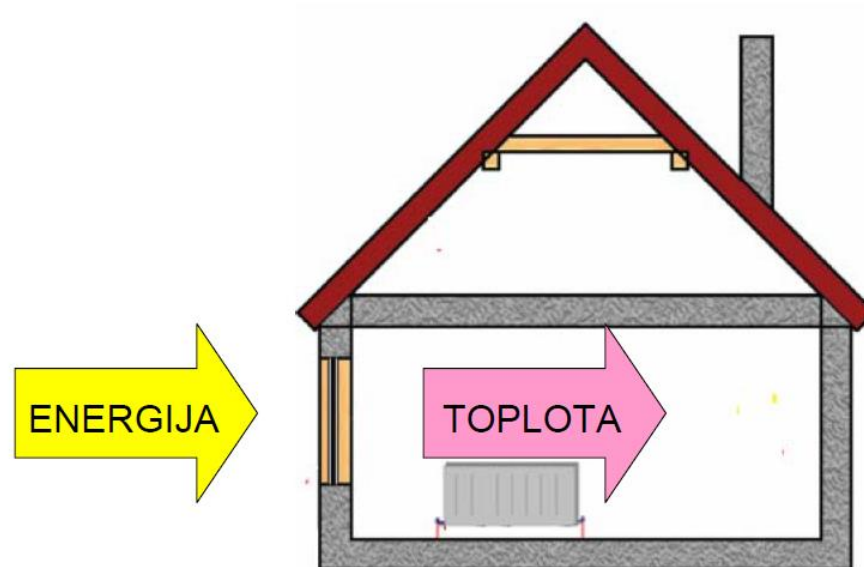

Proces	Transformacija energije	Efikasnost pretvaranja
Proizvodnja električne energije		
Termoelektrana - gasna turbina	Hemijska energija gasa u električnu	Do 40%
Termoelektrana gasna+parna turbina	Hemijska energija goriva u električnu	Do 60%
Hidroelektrane	Potencijalna ili kinetička energija vode u električnu	do 90% (praktično dostignuto)
Vjetrogeneratori	Kinetička energija vjetra u električnu	Do 59%
Fotonaponski paneli	Energija sunčevog zračenja (elektromagnetnih talasa) u električnu	6-40% (zavisno od tehnologije, 15-20% najčešće, 85-90% teorijska granica)
Gorivne ćelije	Hemijska energija u električnu	Do 85%
Proces	Transformacija energije	Efikasnost pretvaranja
Akumulacija električne energije		
Olovne i alkalne baterije	Hemijska energija u električnu	50 – 95%
Nikl-metal hibridne baterije	Hemijska energija u električnu	66%
Litijumske baterije	Hemijska u električnu	80 – 90%

Proces	Transformacija energije	Efikasnost pretvaranja
Motori		
Motori SUS	Hemijska energija goriva u električnu	10 – 50%
Elektromotori	Električna energija u mehaničku	30 99,99%
Proces	Transformacija energije	Efikasnost pretvaranja
Kućni aparati		
Frižider	Električna u toplotnu	120 – 300%
Toplotna pumpa	Električna u toplotnu	175 – 250% vazduh kao izvor toplote 300 – 600 % voda/zemlja kao izvor toplote
Sijalica	Električna u svjetlosnu (elektromagnetni talasi u dijelu vidljive svjetlosti)	~2% inkadescentna ~10 – 20% fluorescentna 15-25% LED
Električni bojler	Električna energija u toplotu	~90 – 95%

ENERGETSKI BILANS ZGRADE

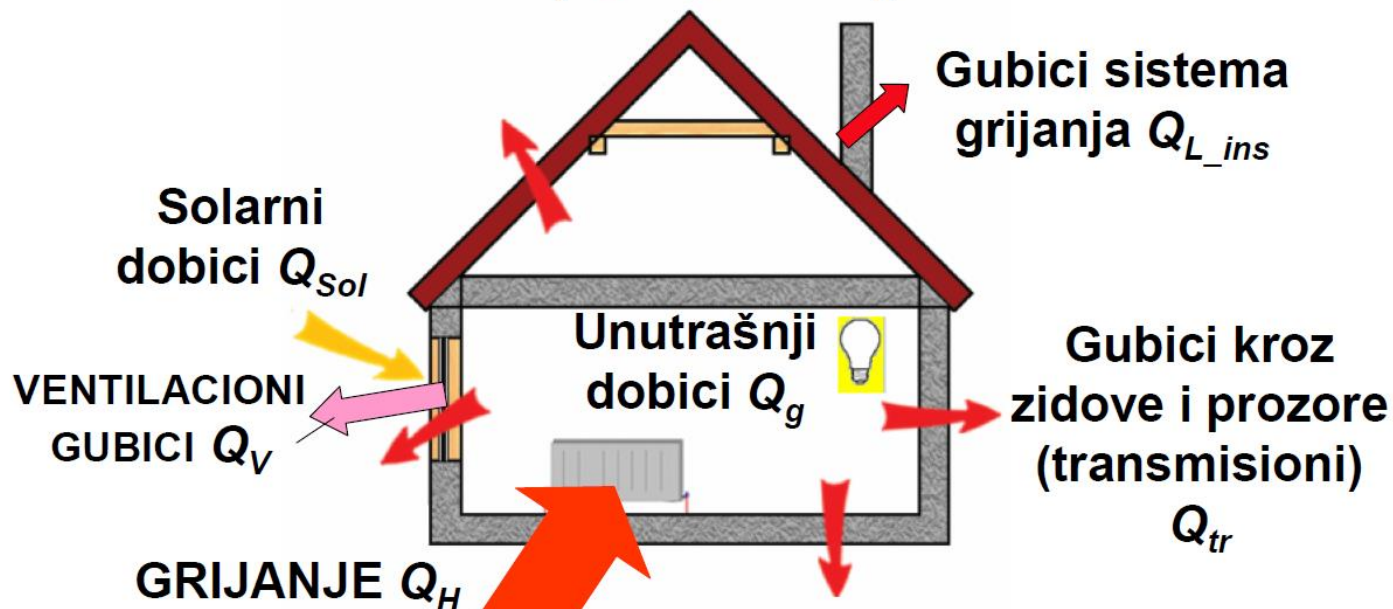
Svi oblici energije završe kao toplota.

**ZGRADA SE JAVLJA KAO “TRANSFORMATOR” KOJI SVU
ENERGIJU PRETVARA U TOPLOTU**

ENERGETSKI BILANS ZGRADE

$$\dot{Q} + \cancel{m(i + \frac{w^2}{2} + gz)_1} = \cancel{F_T} + \cancel{m(i + \frac{w^2}{2} + gz)_2}$$

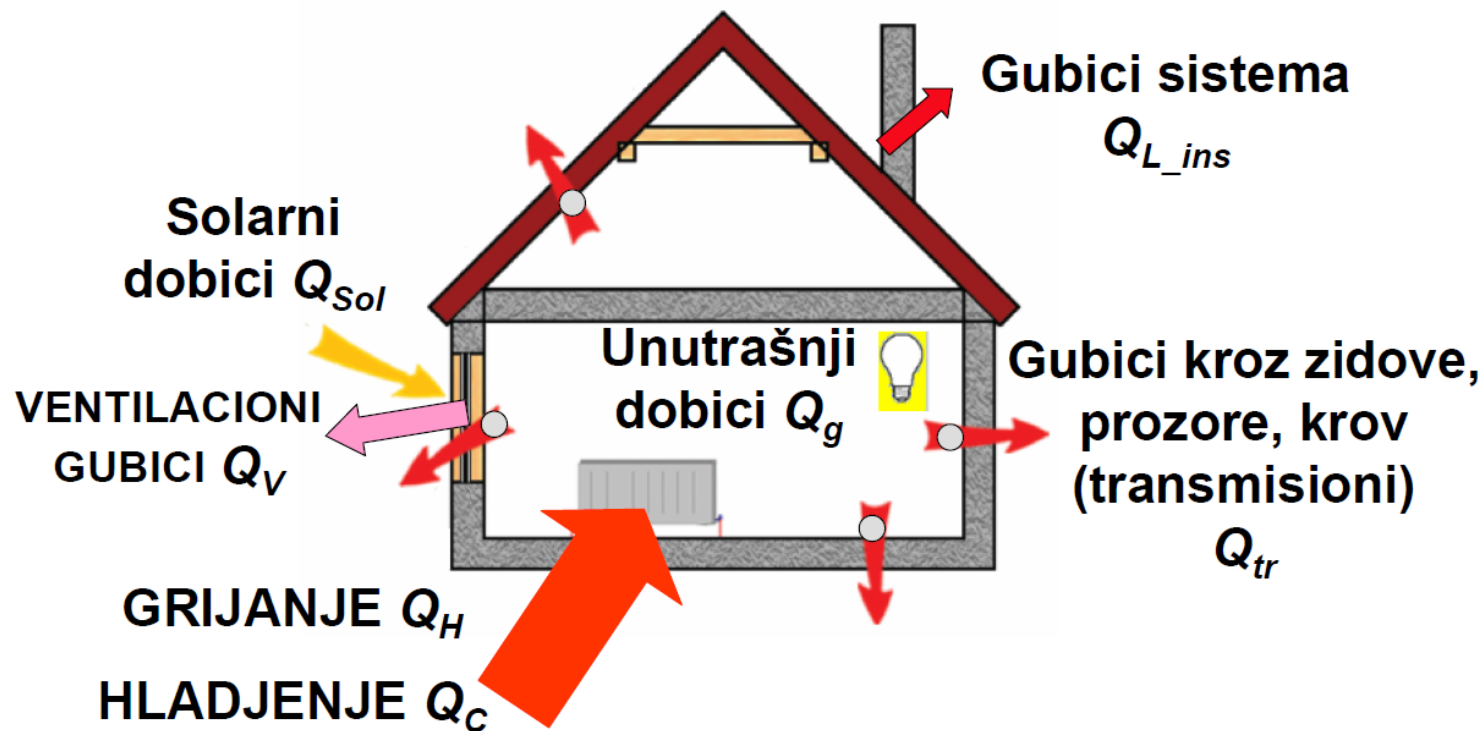
$\dot{Q}$ Grejna snaga (Q_H), Gubici grejnog sistema (Q_L), Transmisioni gubici (Q_{tr}), Solarni dobici (Q_{Sol}), Unutrašnji dobici (Q_g)

$\dot{m}$ Infiltracija i Ventilacija

ENERGETSKI BILANS ZGRADE

$$\dot{Q} + \cancel{m(i + \frac{w^2}{2} + gz)_1} = \cancel{F_r} + \cancel{m(i + \frac{w^2}{2} + gz)_2}$$

GRIJANJE + DOBICI = GUBICI

$$Q_H + Q_{Sol} + Q_g = Q_{tr} + Q_{L\_ins} + Q_V$$

Osnovni pojmovi – sistemi mjera i jedinica

SI sistem mjera (**S**ystème **I**nternational d'**u**nités)

IP sistem mjera (**I**nch-**P**ound)

DUŽINA

Metar - m

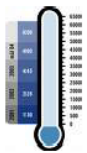
fit – ft = 0.304 m

MASA

Kilogram - kg

Libra mase – lb = 0.454 kg

TEMPERATURA

Celzijus - C
Kelvin - K

Farenhajt – F = 5/9 C
Rankin - R

$$t\ C = (t\ F - 32) \cdot 5/9$$

VRIJEME

Sekunda - s

Sekunda - s

$$\text{RAD [J]} = \text{SILA [N]} * \text{POMJERANJE [m]}$$

$$\text{RAD [J]} = \text{SNAGA [W]} * \text{VRIJEME [s]}$$

$$\text{TOPLOTA [J]} = \text{TOPLOTNI FLUKS [W]} * \text{VRIJEME [s]}$$

$$\text{SNAGA [W]} = \text{RAD [J]} / \text{VRIJEME [s]}$$

$$\text{TOPLOTNI FLUKS [W]} = \text{TOPLOTA [J]} / \text{VRIJEME [s]}$$

ISM

Rad, Toplota [J, kJ, Wh, kWh]

Snaga P [W]=Rad/Vrijeme
1 W= 1 J/s

Fluks $\dot{Q}$ [W]=Toplota/Vrijeme
1 W= 1 J/s

ASM

Toplota:

Britanska Toplotna jedinica [BTU]:

Toplota potrebna da se 1 lb_m vode zagrije za 1 F.

1 BTU≈1055 J

Toplotni Fluks [BTU/h]

1 BTU/h≈1055/3600 W=0.29 W

Snaga [HP]

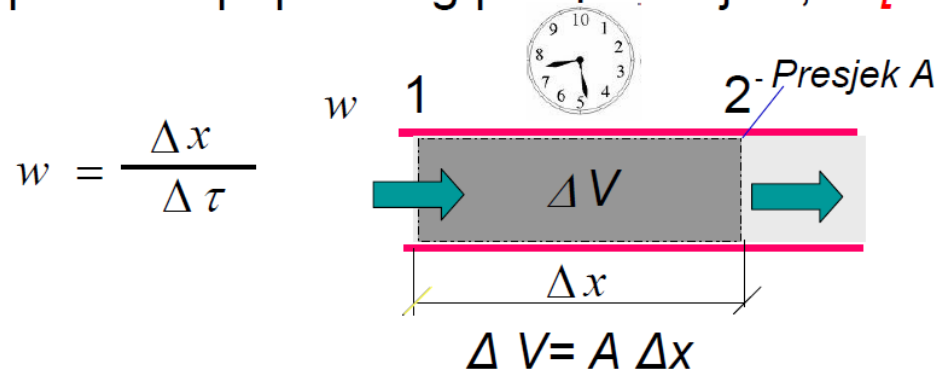
1 HP – Konjska snaga

	kcal	kJ	kWh
1 kcal =	1	4,1868	1,163•10 ⁻³
1 kJ =	0,2388	1	2,7778•10 ⁻⁴
1 kWh =	859,845	3 600	1

Zapreminski protok $\dot{V} [m^3 / s]$ je zapremina koja prodje kroz odredjeni presjek u 1 sec.

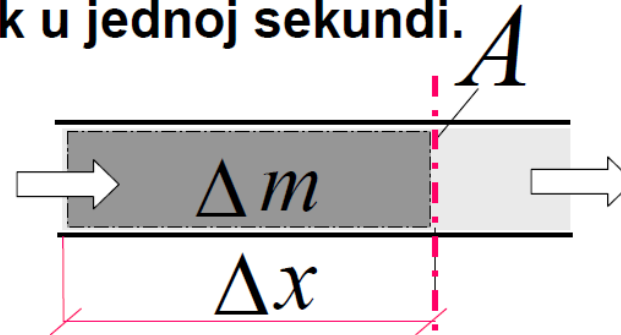
Dakle, ako kroz neki presjek površine $A [m^2]$ "protekne" fluid zapremine ΔV za vrijeme $\Delta \tau$, tada se zapreminski protok, dobija kao količnik, tj. $\dot{V} [m^3 / s] = \frac{\Delta V [m^3]}{\Delta \tau [s]}$

$A [m^2]$ je površina poprečnog presjeka cijevi, $w [m/s]$ je brzina strujanja.

$$\dot{V} [m^3 / s] = \frac{\Delta V [m^3]}{\Delta \tau [s]} = \frac{A \Delta x}{\Delta \tau} = A [m^2] w [m/s]$$

Maseni protok ($\dot{m}[\text{kg} / \text{s}]$) je masa koja prodje kroz odredjeni presjek u jednoj sekundi.

Ako kroz neki presjek protekne masa fluida (Δm) za vrijeme $\Delta \tau$, tada je maseni protok $\dot{m}[\text{kg} / \text{s}]$, količnik

$$\dot{m} = \frac{\Delta m[\text{kg}]}{\Delta \tau[\text{s}]}$$

GUSTINA
 $\rho = m/V$

$$\dot{m}[\text{kg} / \text{s}] = \frac{\Delta m[\text{kg}]}{\Delta \tau[\text{s}]} = \frac{\rho[\text{kg} / \text{m}^3] \Delta V[\text{m}^3]}{\Delta \tau[\text{s}]} = \rho \dot{V}$$

OSVJETLJENJE

U **IS** sistemu mjera jedinica za jačinu osvetljenja je **lux (lx)** ili W/m^2 .

$$1 \text{ lx} = 1 \text{ lm} / m^2 = 1.46 \cdot 10^{-3} \text{ W} / m^2 (\lambda = 555 \text{ nm})$$

Lumen (lm) je jedinica za mjerenje svjetlosnog fluksa.

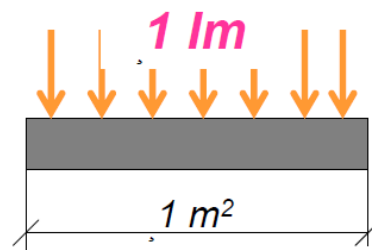
$$1 \text{ lm} = 1.46 \cdot 10^{-3} \text{ W} (\lambda = 555 \text{ nm})$$

Snaga izvora osvetljenja se mjeri u svijećama (**Candel, Cd**).

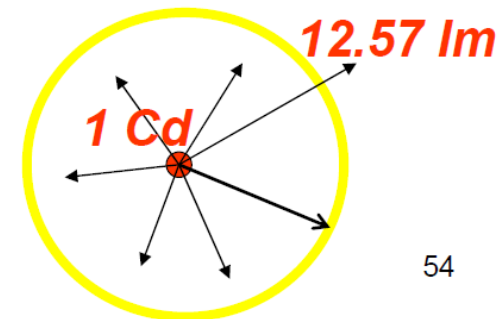
Izvor ima snagu od **1 Cd** ako u jedinični prostorni ugao (**1 Steradiana, 1 Str**) zrači **1 lm**. (Sfera ima $4\pi = 12.57$ Str).

Ako izvor zrači sferno (ugao 4π Sterad), tada postoji veza

$$1 \text{ Cd} = 4\pi \cdot 1 \text{ lm} = 12.57 \text{ lm}.$$

= 1 lx

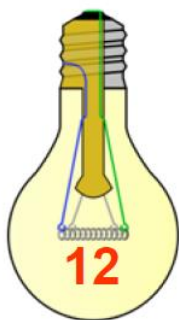
OSVJETLJENJE

Jačina osvjetljenja

Dnevno svjetlo	32000 – 100 000 lx
TV studio	1000 lx
Kancelarije	400 lx
Mjesečina	1 lx
Svjetlost zvijezda	$5 \cdot 10^{-5}$ lx

Efikasnost svjetiljki η_l [lm/W]

Sa užarim vlaknom

Fluorescentne
kompaktne

Fluorescentne

Halogene

LED

**Univerzitet Crne Gore
Mašinski fakultet**

**ENERGETSKA
EFIKASNOST
U CRNOJ GORI**

**Hvala na pažnji!
Pitanja?**